

NAGY GELLÉRT¹

Koltay András: Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása

ORAC Kiadó, Budapest, 2024, 360. o.

Koltay András *Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása* című műve hiánypótló összefoglalója mindazon elméleti és gyakorlati tudásanyagának, amely a sajtószabadság egyes aspektusai tekintetében az elmúlt évtizedekben felhalmozódott. A sajtószabadság sajátos, európai eszméjét feltáró kötet bevezetőjében a szerző tūpontosan határolja be e szabadság legfőbb céljait, vagyis annak védelmét, a sajtó és a média társadalmi felelősségvállalását, illetve a médiában megjelenő „beszéddek által okozott károk megelőzését”.² Emellett már a mű felütése leszögezi, hogy a sajtószabadság alkotmányos védelme közös európai alap, illetve – ugyan az online platformok megjelenésével új kihívások bukkantak fel, amelyek következtében egy technokrata megközelítés került előtérbe – a „sajtószabadságnak létezik közös európai eszméje”.³ E bevezető gondolatok után a szerző öt fejezetben vizsgálja a szólásszabadságot, mint a sajtószabadság alapját (I. fejezet), a sajtószabadságot (II. fejezet), a sajtó szabályozását (III. fejezet), a médiaszolgáltatások szabályozását (IV. fejezet), illetve az online platformok szabályozását (V. fejezet).

Az I. fejezetben Koltay a szólásszabadságot a demokrácia sarokköveként definiálja, kiemelve ugyanakkor, hogy e szabadság korlátozható, és e korlátozások a médiát is érintik. A szólásszabadság védelmének elméleti alapjául szolgáló érvek közül a szerző a szabad vita igazság keresésében betöltött szerepét, a döntéshozatalban való részvételt és az egyéni autonómia biztosítását emeli ki. Emellett a fejezet kitér a szólásszabadság jogi védelme és a közviták között húzódó esetleges feszültségekre is. Kiemelendő, hogy a nyilvános viták korlátai nem azonosak a szólásszabadság korlátaival. E megállapítás kellő hangsúlyozása – véleményem szerint – a fejezet legfontosabb megállapításának tekinthető.

A továbbiakban a szerző a „beszéd” fogalmának behatárolására tesz kísérletet, aláhúzza a „beszéd” és a „jogi beszéd” közti eltéréseket (pl. jogi értelemben egy néma

1 PhD-hallgató, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, gyakornok, Közép-európai Akadémia, megbízott oktató, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, e-mail: nagy.gellert@centraleuropeanacademy.hu.

2 Koltay, 2024, 13.

3 Koltay, 2024, 15.

tüntetés is beszédnek minősül), illetve az „állami szólásszabadság”⁴ sajátosságait, majd kitér a szólásszabadság terjedelmére. Ez utóbbi tekintetében megállapítást nyer, hogy a közügyekről folytatott vitát és a politikai beszédet tágabb védelemben kell részesíteni. A szólásszabadság korlátozása kapcsán a szerző szemléletes példákat emel be az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából, kitérve többek között a hírnév- és becsületvédelem, a magánszféra, a gyűlöletbeszéd vagy a közerkölcs védelmének kérdéseire. A fejezet zárásaként Koltay visszatér a szólásszabadság társadalmi korlátainak taglalására, kiemelve, hogy e korlátok is a közügyekről szóló viták színvonalát hivatottak biztosítani. Pozitívum az úgynevezett „cancel culture” jelenség összetett elemzése, amely kapcsán a szerző hangsúlyozza, hogy a jelenség körül felmerülő vitákból a jogi szabályozásnak kívül kell maradnia.

A II. fejezet a sajtószabadság elemzésére tesz kísérletet. Felütésként a szerző a média fogalmát kívánja meghatározni, kiemelve, hogy ez egyre nehezebb feladattá válik a technológia gyors fejlődésével. Koltay azt sugallja, hogy az online média térnyerésével talán a média funkcionalista meghatározása a legkézenfekvőbb (három legfőbb funkcióként kiemelve a közvélemény tájékoztatását, a kormányzat ellenőrzését és a demokratikus párbeszéd elősegítését). Ugyanakkor manapság e funkciókon keresztül történő meghatározás is pontosításra szorul, éppen ezért emeli ki a szerző – többek között – a „tömeges kommunikációt” és a „professzionális jelleget”,⁵ mint a médiát meghatározó további jellegzetességeket.

A fejezet a továbbiakban a sajtószabadság jogosultjainak behatárolására tér rá, kiemelve, hogy fontos ezen összetett kérdést a köz- és társadalmi érdek felől megközelíteni. A szerző szemléletesen elkülöníti az „egyéni” és az „intézményes” megszólalókat, illetve kitér az állampolgári újságírás problematikájára is („[a]z interneten bárki ingyenesen, szabadon tehet közzé tartalmakat, akár közéleti kérdésekben is”⁶). A sajtószabadság alkotmányos védelmének áttekintésén túl, e fejezet az előzetes korlátozási lehetőséget is számba veszi. E körben alapvetés az előzetes korlátozás megengedhetlensége és az utólagos felelősségre vonás elfogadhatósága. Ugyanakkor mindez nem zárja ki a médiaszolgáltatások előzetes engedélyeztetését vagy regisztrációját, amely jó néhány állam gyakorlatában megjelenik. Az előzetes korlátozás további példaként említi Koltay az angol jogban alkalmazott azon sajátos megoldást, amely alapján lehetőség van a „jogsértőnek vélt tartalmak megjelenésének előzetes korlátozására, ideiglenes bírósági végzés (interim injunction) révén”.⁷

A továbbiakban a média társadalmi szerepéből fakadó többletkötelezettségeinek (pl. professzionális és etikai normák tiszteletben tartása, megfelelő tájékoztatás) és többletjogainak (defenzív és offenzív jogok, vagyis állami beavatkozástól való védelem, újságírói források védelme, oknyomozó újságírás védelme, adathordozók lefoglalásával szembeni védelem, megfigyeléssel szembeni védelem stb.) vizsgálatára kerül sor. Végül a fejezet a sajtószabadság és a szólásszabadság közti különbségtétellel zárul.

4 Koltay, 2024, 37.

5 Koltay, 2024, 70.

6 Koltay, 2024, 78.

7 Koltay, 2024, 88.

A III. fejezet röviden vizsgálja a sajtó szabályozásának kérdését. Koltay már a fejezet legelején igyekszik pontosan behatárolni a sajtó- és a médiaszolgáltatások szabályozása közti eltéréseket, kiemelve, hogy „amíg a szabályozás nem követeli meg a sajtótól a társadalom szolgálatát, [...] addig a médiaszolgáltatások szabályozása részletekbe menően igyekszik rendezni a média közérdekű kötelezettségeit”.⁸ A szabályozás áttekintésekor Koltay a törvényi szabályozás mellett kitér az ön- és társszabályozás jelentőségére, valamint specifikus szabályokra is.

A IV. fejezetben a médiaszolgáltatások szabályozása kerül górcső alá. A szerző már a fejezet felütésében aláhúzza, hogy létezik az audiovizuális médiaszolgáltatások tekintetében közös uniós jog (2010/13/EU irányelv az audiovizuális médiaszolgáltatásokról), amely éppen a tagállami tapasztalatokra, egyfajta „közös nevezőre”⁹ alapoz. A médiaszolgáltatás fogalmának behatárolását követően (amely tekintetében fontos elkülöníteni az audiovizuális, rádiós, lekérhető médiaszolgáltatásokat és a hagyományos broadcastingot) a sajtó- és a médiaszolgáltatások eltérő szabályozásának elemzésére vállalkozik a szerző. Míg a szólásszabadság korlátai mindkettőre nézve kötelezőek, addig a médiaszabályozás „jóval átfogóbb és részletesebb”.¹⁰ A médiaszolgáltatások szabályozása kapcsán az EU-irányelv történetének és előírásainak részletes bemutatásán túl, Koltay a nemzeti szabályozások ismertetésére is vállalkozik, nyomatékosítva, hogy e nemzeti szabályozásra még az irányelv árnyékában is szükség van.

Ezt követően a médiapluralizmus kívánalmát mint közös európai minimumot kívánja behatárolni a szerző, kitérve mind az Európa Tanács, mind a releváns szakirodalom megállapításaira. Ugyanakkor a médiapluralizmusnak nincs „általánosan elfogadott definíciója”,¹¹ mi több, alapvető eltérések figyelhetők meg az amerikai és európai megközelítések között (éppen ezért Koltay a médiapluralizmus kérdéskörét az EU-jog és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetgyakorlata fényében vizsgálja fel, kiemelve, hogy a kényes területeken csak szűk EU-szabályozással találkozhatunk). A médiapluralizmusból fakadóan biztosítani kell a médiához való széles körű hozzáférést, ennek érdekében pedig az államoknak tevékenyen kell fellépniük. A médiához való szabad hozzáférés tárgykörének vizsgálata során éppen ezért a szerző kitér az engedélyezési rendszerekre, a tulajdoni korlátozásokra (amely kapcsán ugyan létezik EU-előírás a tömegtájékoztatás szabadságáról szóló rendeletben,¹² mégis valamennyi tagállam rendelkezik saját belső normákkal is), a kiegyensúlyozott és elfogulatlan tájékoztatás kötelezettségére (amelynek fényében a médiaszolgáltatók kötelesek a szemben álló nézetek megjelenítésére), a műsorkvóták kérdésére (amelynek célja „az európai kulturális identitás védelme”¹³), a politikai reklámok problematikájára, a must carry kötelezettségekre (amelyek alapján „a tagállamok meghatározott médiaszolgáltatások, illetve

8 Koltay, 2024, 143.

9 Koltay, 2024, 159.

10 Koltay, 2024, 168.

11 Koltay, 2024, 180.

12 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1083. rendelete (2024. április 11.) a belső piaci médiaszolgáltatások közös keretének létrehozásáról és a 2010/13/EU irányelv módosításáról (a tömegtájékoztatás szabadságáról szóló európai rendelet).

13 Koltay, 2024, 196.

*kiegészítő szolgáltatások továbbítására vonatkozóan kötelezettségeket írhatnak elő*¹⁴), illetve a közszolgálati média szükségességére és függetlenségére.

Mindemellett e fejezet foglalkozik a speciális tartalomszabályozás kérdésével, hiszen – annak következtében, hogy a média nagyobb hatást gyakorol a közéletre, így *„jelentősebb veszélyt is hordoz”*¹⁵ – itt figyelhetőek meg a legszembetűnőbb eltérések a sajtószabályozáshoz képest. A fejezet következtetéseként megállapítást nyer, hogy az EU-jogi előírásoknak köszönhetően a médiaszolgáltatások szabályozása terén felfedezhető bizonyos egységesség Európában, ám léteznek eltérések is (pl. a közérdekű tartalmak szabályozása kapcsán).

A könyv V. és egyben záró fejezetében a szerző az online platformok szabályozásával foglalkozik, kiemelve, hogy e szabályozás elengedhetetlen, hiszen napjainkban az online platformok olyan közeget teremtenek, ahol a közéleti viták folynak, és ezáltal magát a közéletet befolyásolhatják. A platformok szabályozásakor tekintettel kell lenni mind a beszélő, mind a közösség érdekeire, mivel a platformok térnyerésével a szólásszabadság *„háromoldalúvá”*¹⁶ vált (a platformok, a felhasználók és az állami szereplők mind rendelkeznek jogokkal és kötelezettségekkel). Mindezek fényében, amint azt maga a szerző is megjegyzi, e fejezet alapvetően három kérdéssel foglalkozik.

A jogellenes tartalmakkal szembeni fellépés (1. vizsgált kérdéskör) mint a platformok kötelezettsége kapcsán mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy az online platformok térnyerésével az úgynevezett *„kapuőrök”* köre is kiterjedtebbé vált (*„[a] közösségi média, a videómegosztó portálok és a keresőmotorok rutinszerűen hoznak 'szerkesztői' döntéseket, amelyekkel egyes tartalmakat elérhetetlenné tesznek, törölnek vagy eltávolítanak”*¹⁷). Más kérdés, hogy e döntéseket sok esetben algoritmusok hozzák, így ezen algoritmusok válnak *„szerkesztőkké”* – ami önmagában is elgondolkodtató megállapítása a szerzőnek.

Másrészt a platformok olyan szabályokat alkottak, amelyek célja a felhasználók beszédének korlátozása (2. vizsgált kérdéskör). Ennek kapcsán Koltay részletesen felvázolja a releváns EU-jogi előírásokat (elektronikus kereskedelemről szóló irányelv, digitális szolgáltatásokról szóló rendelet, audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv, amely 2018 óta kiterjed a videómegosztó platformokra is), a tagállami szabályozást, a társszabályozást, az Amerikai Egyesült Államok releváns előírásait, valamint a platformok önszabályozását és a magánszabályozást (megemlítve többek között a Donald Trumphoz köthető eseteket, illetve a Murthy v. Missouri ügyet). Emellett kitér az elfeledéshez való jogra és az online kommentek miatti felelősség kérdésére (beemelve az Emberi Jogok Európai Bíróságának releváns megállapításait).

Végül a fejezet kitér az egyes tartalmak platformok általi prioritizálására (3. vizsgált kérdéskör). A prioritizálás tekintetében jogosan merül fel a kérdés az olvasóban, hogy a fogyasztók *„profilozása”* nem minősül-e a platformok legnagyobb fegyverének, hiszen maga a prioritizálás nem semleges folyamat, a *„platform számos érdeke jelenik meg benne”*.¹⁸ E kérdés kapcsán érdemes csak az egyik legismertebb ügyre, a – szerző által

14 Koltay, 2024, 201.

15 Koltay, 2024, 212.

16 Koltay, 2024, 223.

17 Koltay, 2024, 231.

18 Koltay, 2024, 270.

is említett – *Cambridge Analytica* botrányra gondolni. Továbbá vizsgálni szükséges, hogy az egyes keresőmotorok valóban relevancia vagy netán más okok, esetleg elfogultság alapján rangsorolnak. Ha ez utóbbi áll fenn, akkor felmerül a kérdés, hogy a prioritizálással a keresőmotor gyakorlója-e a szólásszabadságnak? E tekintetben Koltay egy kifejezetten szemléletes példát mutat be: a Google Kínában (mielőtt még kivonult volna a piacról) önmagát korlátozta a kormány kérésére (pl. más fényképeket dobott be a Tienanmen térről, mint az Amerikai Egyesült Államokban).

A fejezet végén a szerző kitér mindazon lehetséges megoldásokra, amelyekkel a felhasználói szólásszabadságot védeni lehetne a platformokkal szemben (pl. „*digitális alkotmányosság*”, amely megkövetelné a platformoktól, hogy „*figyelembe vegyék a felhasználók szólásszabadságát*”;¹⁹ alapvető jogok horizontális hatálya; nyilvános fórum doktrína, az online platformok fizikai térhez hasonlításával; vagy a platformok közszolgáltatásként való megközelítése). Mindemellett a szerző vizsgálja, hogy a médiaszolgáltatásokkal szemben bevett megoldások milyen mértékben alkalmazhatók az online platformok prioritizálásával szemben. Ezen utolsó fejezet kiemelt erőssége, hogy – az előző fejezetekkel ellentétben – jövőbe mutató megállapításokkal, következtetésekkel és ajánlásokkal is él.

Összességében a könyv jól strukturált, kiváló áttekintése a sajtószabadság összetett és napjainkban is változó tárgykörének. Fontos, hogy a szerző nem az egyes európai államok szabályozásának taxatív felsorolásával él, hanem – szakirodalmi újdonságként – egy átfogó európai kép feltárására törekszik. E cél eléréséhez nagymértékben hozzájárul, hogy a könyv általános következtetésein túl minden fejezet pontokba szedett részkövetkeztetéseket tartalmaz, így nyomatékosítva a lényeges megállapításokat. A mű mind a magyar, mind a nemzetközi szakirodalomban hiánypótló alkotás, amely méltán nyerte el az Ötödik Magyar Jogi Könyvszalón Elméleti jogászoknak szóló legjobb jogtudományi szakkönyv Nagydíját.

Irodalomjegyzék

Koltay, A. (2024) *Sajtószabadság. Egy közös európai eszme szabályozása*. Budapest: ORAC Kiadó

19 Koltay, 2024, 280.